

14 آگست 2017

داکتر سید عبدالله کاظم

بررسی تحلیلی و تاریخی معاهده آب دریای هلمند بین افغانستان و ایران (بخش هژدهم و ختم)

ضمیمه:

نگاهی کوتاه در باره بند کجکی، بند کمال خان، بند سلما
و دیگر بندهای حوزه آبی غرب کشور

مختصری درباره بند کجکی:

بند کجکی یکی از دو بند بزرگ هایدرولیکی افغانستان است که بر بالای دریای هلمند در محلی که تقریباً 100 میل (160 کیلومتر) در شمال غرب ولایت قندهار (اکنون ولایت هلمند) به دو هدف عمده ساخته شد: یکی برای استحصال برق که فعلاً به اندازه 33 میگاوات میرسد و دیگر برای آبیاری 650 هزار هکتار زمین بایر که در فاصله تقریباً 500 کیلومتر پایتخت از بند قرار دارند.

نمایی از بند و ذخیره آبگردان بند کجکی

بند کجکی 100 متر ارتفاع و 270 متر طول دارد که ظرفیت 1.7 میلیارد متر مکعب (1.4 ملیون ایگر فیت) آب را دارا میباشد. مطالعات مقدماتی آن در سال 1948 آغاز و سپس در سالهای 1951 تا 1953 توسط کمپنی "موریسن - کنودسن" Morrison - Knudsen امریکائی با نصب توربین های شماره 1 و 3 آن تکمیل گردید. در سال 1975 در زمان ریاست جمهوری محمد داؤد به کمک مؤسسه USAID توربین شماره 2 نیز در دامنه پایان بند نصب شد. پس از تهاجم شوروی در افغانستان در 1979 قراردادیها میخواستند 2 متر دیگر بر ارتفاع بند بیفزایند تا سطح مقدار برق و آب را بالا ببرند و نیز کانال خروج آب را با دروازه های کنترل کننده آن تکمیل نمایند، مگر فرصت نیافتند و مجبور

د پانو شمیره: له 1 تر 6

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلېکنې دلېکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په څیر و لولئ

به ترک پروژه شدند. متأسفانه دستگاه برق کجکی هنگام حمله امریکا در اکتوبر 2001 صدمه دید که بعداً در سال 2007 با نصب توربین شماره 3 در سال 2011 به کمک بانک جهانی و مؤسسه امداد بین المللی امریکا دوباره باز سازی و شروع بکار کرد. اما از آنوقت به بعد بند کجکی مورد آماج طالبان قرار گرفت که میخواستند بند را تخریب کنند و جنگ های وقفوی بین ناتو و طالبان در آن ساحه برافشاد. با آنهم کار اکمال پروژه توقف نکرد و تلاش برای انکشاف ظرفیت تولید برق به 51 میگوات ادامه یافت که در آینده به 100 میگوات خواهد رسید.

نمایی از دستگاه تولید برق کجکی در دامنه پایانی پرچاوه بند

قابل ذکر است که اعمار کانالها و شبکه های آبیاری بند کجکی هلمند، خیلی گرانتر از قیمت کل پروژه بود. در آن زمان دولت امریکا هم پول کانالها و شبکه های آبیاری را پرداخت و هم سد کجکی را اعمار کرد. زمانی که کار بند کجکی پایان یافت، دولت وقت، برخی از کوچی های را که زیاد با زراعت آشنا نبودند، در زمین هایی که از برکت بند کجکی سیراب شده بودند، مستقر کرد. شاید هدف دولت وقت این بود که کوچی ها را اسکان کند و به این شیوه به زندگی عقب مانده آنها خاتمه دهد.

مختصری درباره بند کمال خان:

بند کمال خان در 90 کیلومتری جنوب شهر زرنج در ولسوالی "چهار برجک" ولایت نیمروز قرار دارد. اساساً هدف اصلی اعمار این بند جلوگیری از سیلاب های مدهشی است که همه ساله ساحه وسیع را در نیمروز زیر آب میکند. در سالهای سیلاب بیش از صد هزار هکتار زمین در جوار زرنج و پایانتز از این سیلابها صدمه می بیند. به نظر آگاهان به دلیل فرو افتادگی ساحه و پایان بودن آن از سطح بحر ساختن بندهای آبگردان و کنترل سیلابها کار ساده نیست و باید بند های متعدد یکی به تعقیب دیگر ساخته شوند تا به تدریج سطح آب را کنترل نمایند. اینکار ضرورت به دستگاه های مختلف هاپرو تخنیکي دارد که مصارف زیاد را ایجاب میکنند. لذا بهترین محلی که از صدمات سیلابها در مصب رودخانه هلمند تاحد زیاد جلوگیری کرده میتواند، همانا محل مسمی به کمال خان است که میتوان با اعمار یک بند، سیلابها را کنترل کرد و از این محل سیلاب را بطرف گودزره تغییر مسیر داد. در عین زمان همین محل نیز نقطه آغاز تعیین حقایبه برای ایران از دریای هلمند در نظر گرفته شده است.

د پانو شمیره: له 2 تر 6

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنی د لیکنیزی بنی پازوالي د لیکوال په غاره ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خیر و لوی

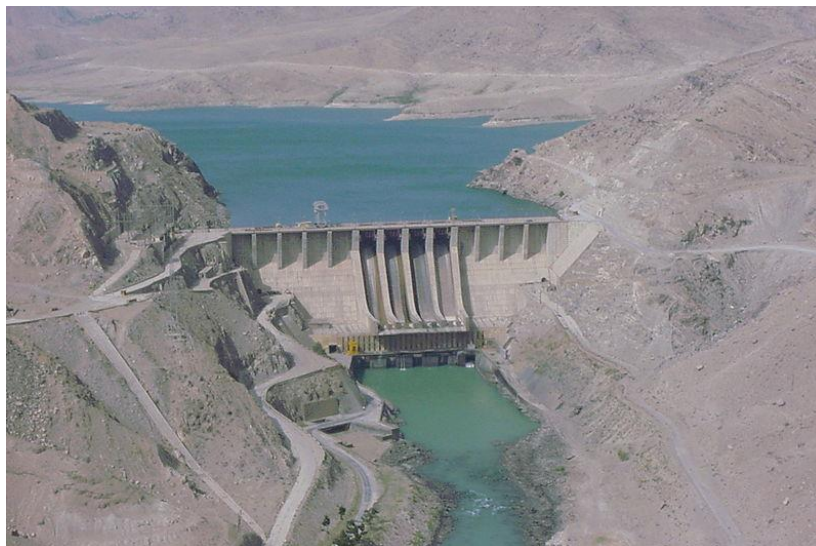

نمایی از مسیر دریای هلمند در حواشی بند کمال خان

علاوتاً با احداث کانالهای چپ و راست بند کمال خان امکان انکشاف و اصلاح 75 هزار هکتار زمین در مرحله اول میسر میگردد. به مقصد رفع سیلاب و رهنمائی آن به گودزره، قرار است یک بندخاکی در حصه قلعه افضل اعمار شود و ساحة اطراف این ناحیه از طریق ساختمان بند تحفظی بین بند کمال خان و قلعه افضل حفاظت شود. احداث پرچابه آب و آخذه کانالهای راست و چپ توأم با ساختمان دروازه های کنترل آب و سرکهای حفظ و مراقبت و احداث زاهیر ها در این پروژه نیز در نظر گرفته شده است. (اعظم سیستانی: "جغرافیای تاریخی و اقتصادی هلمند"، صفحه 283؛ به حواله گزارش خالد مجروح منتشره رادیو کلید)

اعمار بند سلما بر بالای حوزه آبی هریرود:

سلما یا سلمه، که از نام روستایی در ولسوالی چشت شریف هرات گرفته شده است، جایی است که در آن، پس از چهار دهه دشواری، بند آب ساخته شده است که اکنون به نام بند "دوستی افغان-هند" یاد می شود. این بند را دولت هندوستان به خاطر رفاه مردم افغانستان ساخته و برای به ثمر رساندن آن دست کم 300 میلیون دالر مصرف کرده است.

د پانو شمیره: له 3 تر 6

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرولو مخکي په خیر و لولئ

کار این بند هر چند سال‌ها پیش آغاز شده بود، اما بارها و برای دست‌کم دو نیم دهه، کار احداث آن متوقف شد و پس از سقوط طالبان و نظام جدید، یک بار دیگر کار در سال 2006م از سر گرفته شد، که خوشبختانه این پروژه به زحمات زیاد سال گذشته بتاریخ 15 جوزا 1395 به پایه تکمیل رسید و رسماً افتتاح گردید. به نظر وزارت انرژی و آب با فعال‌شدن این بند افغانستان موفق شده تا 13 فیصد آب هریرود را در داخل کشور بمصرف برساند و در حدود 45 هزار هکتار زمین جدید و 35 هزار هکتار زمین موجود را که تاحال به قلت آب مواجه بوده است، بطور منظم آبیاری کند. از این بند 42 میگاوات برق بدست می‌آید که در تقویه ولتج برق شهر هرات کمک فوق العاده میکند.

بند سلما (دوستی افغان-هند) در فاصله‌ی 300 کیلومتری سرحد افغانستان با ایران قرار دارد و در ادامه این مسیر چندین معاون از شمال و جنوب به این دریا یکجا می‌شوند که قسمت زیادی از آب هریرود را تامین میکنند و آب آن از طریق کانالهای متعدد در زراعت مورد استفاده قرار میگیرند.

طبق گزارش هیئت های فنی: «بدنه این بند سلما، از سه بخش ساخته شده است: اول - بند از مواد محلی خاک ریز دانه (Clay) ساخته شده که دارای هسته مرکزی است و از نفوذ آب از جسم بند جلوگیری می‌کند و دارای فلترهای پایین دست و بالادست است؛ دوم - جسم بند از سنگ ریزه و مواد رودخانه‌ی ساخته شده است؛ سوم - این که برای پیش‌گیری نفوذ آب از زیر بند، از تزریق سمنت استفاده شده است. این بند در برابر حوادث طبیعی، از قبیل زلزله و سیلاب‌های بزرگ، استواری کامل دارد. پرچاوه ای بند، برای سیلاب‌های بزرگ ده هزار ساله محاسبه شده است که توانایی تخلیه تقریباً 1200 متر مکعب در ثانیه را دارا می‌باشد و سرریزه بند، دارای سه دروازه (Gate) است. ارتفاع آب، روی پرچاوه 10.8 متر است. آب در زمان سیلاب‌ها از روی پرچاوه عبور می‌کند و توسط پرریش (Asky) به پایین در حوضچه آرامش می‌ریزد. پرچاوه بند دوستی از RCC یا سیخ کانکریت ساخته شده است که مقاومت زیاد در برابر فرسایش دارد. بند سلما دارای دو دروازه و یا دو آبگیر می‌باشد که یکی آن برای آبیاری زمین‌های پایین دست باز می‌شود. هنگامی که آب زیاد می‌شود به ظرفیت 100 متر مکعب در ثانیه و در وقت کم آبی 15 متر مکعب، از آن عبور می‌کند. دروازه آبگیر برای توربین‌های برق استفاده می‌شود که 64 متر مکعب در ثانیه می‌باشد و 42 میگاوات برق

د پانوی شمیره: له 4 تر 6

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پټه له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرو مخکي په خیر و لولئ

تولید می‌کند که هر توربین مقدار 26 مترمکعب آب ضرورت دارد. آبیگر توربین (10.7) متر بالاتر از آبیگر (Gate)، آبیاری نصب شده و تمامی دروازه‌های پرچاه ای آبیگری، آبیاری، آبیگری توربین‌های برق از اتاق کنترل باز و بسته می‌شود. «(آصف غفوری: "به استقبال افتتاح سلما مردم تشنه‌ی توسعه و سازندگی‌اند"، روزنامه هشت صبح، مورخ 15 جوزا 1395)

اعمار بند "بخش آباد" بر بالای فراه رود:

دولت افغانستان برای کنترل و مهار آب حوزه فراه رود و به هدف بهره برداری آن که تجمع کانال‌های آن در رودخانه بخش‌آباد و دولت‌آباد منتهی می‌شود، پروژه ای دیزاین و اعمار بند بخش‌آباد را مجدداً در سال 1394 روی دست گرفت که کار سروی توپوگرافی و جیوتکنیک آن عملاً و به حمایت مستقیم مردم محل جریان دارد.

سلسله آب‌های فراه رود با چندین جهل کوچک در ولسوالی‌های بالابلوک، پشت رود، خاک سفید، انار دره، قلعه کاه، شیب کوه و لاش و جوین یکجا می‌شود و دریاچه خروشانی را می‌سازد که از مرکز فراه به رود هاروت گذشته به هامون صابری در مرز سیستان- بلوچستان می‌رسد، این آب در تالاب مصنوعی به نام "چاه نیمه" در زابل ایران ذخیره و از آنجا توسط شبکه منظم آبرسانی به استان‌های سیستان بلوچستان و خراسان جنوبی، به شمول کرمان، زاهدان، زابل، مشهد و تا مجاورت بندر چابهار، آب آشامیدنی را تأمین می‌کند. اما افغانستان و به خصوص ولایت فراه که با قلت شدید آب برای زراعت مواجه است، از این سرمایه گران بها استفاده لازم نمی‌تواند، نه تنها در سال‌های گذشته، بلکه در سده‌های گذشته نیز، این آب‌ها بی‌بها، به آن سوی مرز جریان داشت است.

نمایی از مسیر دریای فراه رود

راجع به قابلیت استفاده از این آب باید گفت که فعلاً افغانستان در ولایت فراه به اندازه 8 الی 12 فیصد این آب را استفاده میکند و مقدار باقیمانده (در حدود یک میلیون متر مکعب آب) به ارزش تخمین یک میلیارد دالر سالانه بطور رایگان نصیب کشور همسایه ایران میگردد. متأسفانه حکومت گذشته هیچ توجه به این موضوع نکردند تا مثل آب دریای هلمند در باره تعیین حقایق ایران از این آب در قید یک معاهده اقدام می‌کردند. اعمار بند "بخش آباد" به بالای هریرود میتواند:

- زمینه آبیاری تقریباً 160 هزار هکتار زمین را در شش ولسوالی و مرکز فراه فراهم سازد؛
- با توسعه زراعت و اکمال بند، بیش از 100 هزار خانواده از فرصت‌های جدید مستفید خواهند شد؛
- تولید برق به ظرفیت 28 تا 32 میگوات برق میسر میشود، درحالیکه مصرف فعلی برق در فراه 2

د پانو شمیره: له 5 تر 6

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاره ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولئ

میگاوات است، که با ایجاد بند برق، منطقه‌ی بالابلوک تا دشت‌های بکوا بیک منطقه انکشافی تبدیل خواهد شد؛ • طول این بند حدود 27 کیلومتر تخمین می‌شود؛ • ذخیره آبی بند، قابلیت نگهداری حدود یک میلیارد متر مکعب آب در یک موسم را دارا می‌باشد؛ • ایجاد بند، برای حفاظت آب‌های زیر زمینی مهم و حیاتی می‌باشد، درحالی‌که اگر استفاده از آب‌های زیر زمینی در فراه به خشکی خواهد انجامید و خدای نخواستہ باعث مهاجرت‌های جبری و فاجعه‌ی انسانی خواهد شد؛ • با ایجاد بند بخش‌آباد زراعت، مالداري و نیز صنایع، توسعه خواهد یافت؛ • عاید سرانه بلند می‌رود و سطح زندگی در این ولایت کاملاً تغییر خواهد کرد و در نتیجه در کاهش میزان فقر و بی‌چاره‌گی نقش اساسی ایفا خواهد کرد.

والی اسبق ولایت فراه که گزارش فوق را تهیه کرده، باورمند است که: «تشدید جنگ‌ها در زون غرب در چند سال پسین و به خصوص فشارهای پی هم طالبان در ولایت فراه، در سال‌های 1394 و 1395، کاملاً پی‌آمد و تبعات قرارداد بند بخش‌آباد بوده و به گفته آقای حسن روحانی "...ایران در برابر ایجاد سدهای آب در افغانستان بی‌تفاوت نخواهد نشست..."; این اعتراف صریح، مدلولی است بر کارنامه‌های گذشته و مشکلاتی که اکنون با اعمار بند سلما، کمال‌خان و اخیراً بند بخش‌آباد با آن مواجه می‌باشیم. همان‌گونه که از آب به حیث ماده ایجاد منازعات نام می‌برند، آب می‌تواند ماده وصل و حل منازعات نیز باشد، البته چنانی‌که ما در باره‌ی منابع طبیعی همسایه‌گان ما به خود حق مداخله نمی‌دهیم، دیگران نیز باید حرمت مردم و کشور ما را محترم بشمارند.» (محمد آصف ننگ: "اعمار بند بخش‌آباد" به روی فراه رود"، روزنامه هشت صبح، مورخ 27 سرطان 1396)

نهر لشکری نیمروز:

ساختمان این نهر قبلاً در سال 1351 آغاز گردید و از جمله 44 کیلومتر طول کانال به اندازه 20 کیلومتر در دوره جمهوری تکمیل شد. هدف این پروژه اساساً بهبود وضع آبیاری در ساحه بیش از 18 هزار هکتار زمین در مرکز نیمروز می‌باشد. در نظر است 24 کیلومتر باقیمانده کانال طرف راست برای آبیاری ساحه زرنج و دشت "امیران" و یک کانال فرعی بطول 15 کیلومتر بطرف چپ جهت آبیاری محل مسمی به "خوابگاه" به شمول احداث زاهیرها، سرکهای حفظ و مراقبت و تأسیسات هایدروتخنیکی به اسرع وقت تکمیل و به بهره برداری سپرده شود.

بند آبگردان "خوابگاه":

در نظر است یک بند آبگردان به روی دریای هلمند در ناحیه خوابگاه اعمار شود که زمینه آبیاری بیش از 48 هزار هکتار زمین را (مشمول بر 13 هزار هکتار زمین سابقه و 35 هزار هکتار زمین جدید) را فراهم سازد.

بند آبگردان "سیخسر":

این پروژه در حواشی شهر زرنج در محل "نادعلی" بالای دریای هلمند اعمار خواهد شد که آب لازم را برای بیش از 25 هزار هکتار زمین موجود در شمال "شیله چرخ" و "قلعه کنک" آماده خواهد ساخت.

(پایان ضمیمه)

د پانو شمیره: له 6 تر 6

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاره ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولئ